

PREHISTORIJSKO GROBLJE U SMILJANU KRAJ GOSPIĆA.

S desne strane glavne ceste, koja vodi iz Gospića u Smiljan, po prilici 6,5 km od Gospića, a skoro 1 km od Smiljana, izdiže se 620 m visoka Rasovača. Kojih 800 m sjeverno od nje izdiže se za nekoliko metara niža Miljača. U sredini između ova dva brijega leži kat. čestica br. 658/2, vlasništvo zadruge Franić. Iza većih kiša je ovo zemljište podvodno, a samo jedan humak, koji je tek 1 m visok, a zaprema površinu od kojih 250 m², ostaje suh. Da ovaj humak nije nastao naravnim putem, znali su ljudi u okolici već davno po tome, što su na tom mjestu izoravali kamenje, koje se je nekad ovamo sneslo, a i po tome, što su tu nalazili raznih predmeta iz bronsa, stakla i jantara. Upozorio me je na ovo mjesto g. profesor Franić u Gospiću, te njegovoj intervenciji imam i da zahvalim, što sam tu mogao iskopavati. Kopalo se samo nekoliko dana, te je prekopan veći dio humka. Velike kiše, koje su nastale koncem rujna prošle godine, zapriječile su daljnje kopanje.

Ovaj je humak krio u sebi prehistorijsko groblje, koje nije bilo onako bogato, kako su to bila druga slična groblja po Lici, što su se do sada istražila. Na prve grobove naišlo se već u dubljini od 40 cm, ali se ovi više nisu našli netaknuti; mnogi su predmeti uništeni pri obrađivanju zemlje, a čini se, da se je na tom mjestu već i prije kopalo, ne bili se našlo kakvih predmeta. U tim gornjim grobovima čini se da je bilo veoma mnogo zemljanih posuda, jer se je iskopalo sijaset rbina, koje su bile tako razbacane, da se od njih nisu dale sastaviti posude. Na jednom mjestu samo (grob 14.) našle su se rbine na okupu, te se je iz njih sastavila jedna zdjela (sl. 24 br. 3). Po rbinama se je moglo ustanoviti, da su posude bile načinjene iz loše pročišćene zemlje i da su bile slabo pečene. Boje su bile jako tamno sive, a nekoje su bile i sasvim crne; na mnogima je još ostala crvena boja, kojom su bile naličene. Ornamenata na tim rbovima nisam našao osim na jednom (sl. 24 br. 4). To je rb od plitke zdje-

Sl. 24. Zemljane posude iz prehistorijskoga groblja kod Smiljana. 1 i 2 $\frac{1}{6}$, 3 $\frac{1}{8}$, 4 $\frac{1}{4}$ n. vel.

lice, koja je na tijelu bila urešena sa dva puta po tri udubljena kolobara, a na rubu bili su urezani zarezi, tako da rub izgleda rebrast. Slični su se zarezi nalazili i na ručkama. Kakav su oblik ove posude imale, ne da se stalno reći; sigurno je samo to, da je bilo veoma malo lonaca, a da je bilo veoma mnogo plitkih zdjelica poput one od koje je gore spomenuti ornamentovani fragmenat.

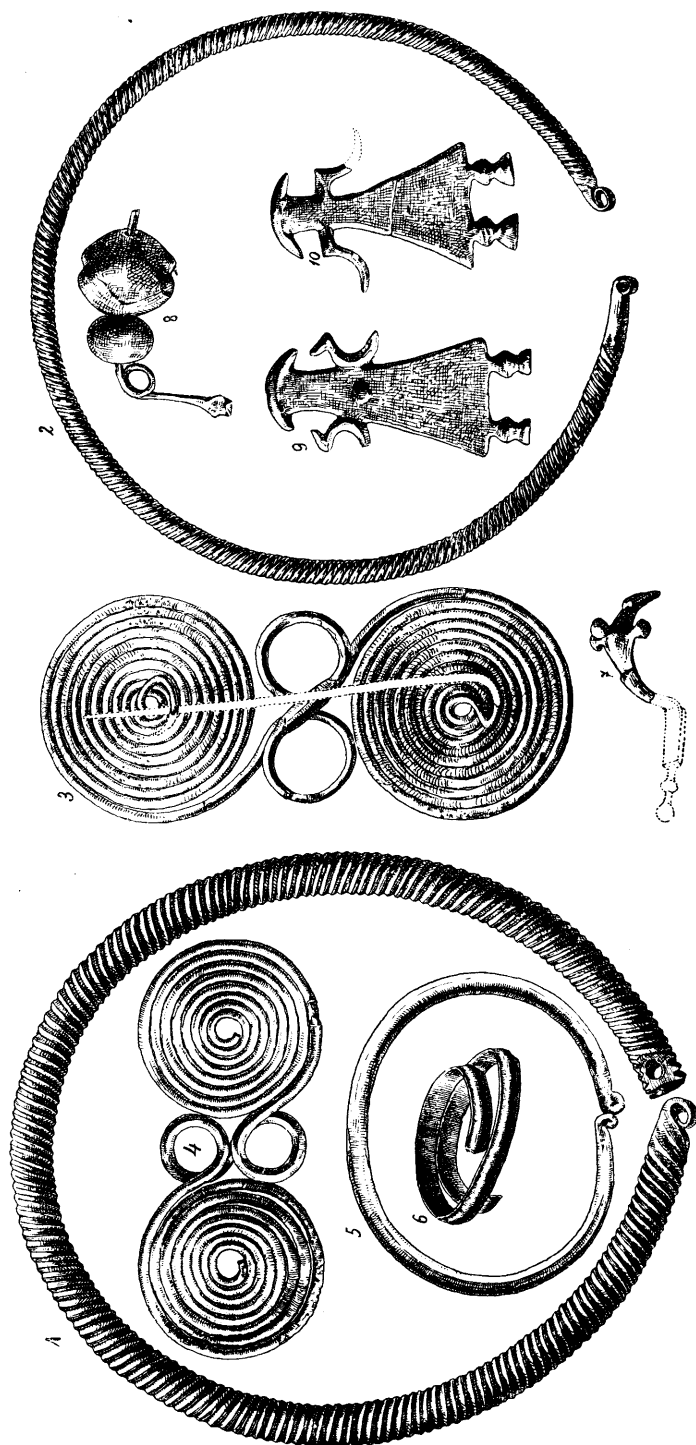
Na jednom su mjestu radnici u dubljini od 50 cm naišli na garište, koje je zapremalo površinu od nekih 12 m². Kraj toga su garišta bili netaknuti grobovi 16, 17 i 18. Inače se u zemlji nisu opažali tragovi vatre. Kostii se je u tom groblju našlo veoma malo; čini se, da su se uslijed silne vlage rastvorile. U grobu 10 ležali su neki dijelovi lubanje, a u grobu 13 našlo se komadića od cjevanica, te se po tim ostacima može zaključiti, da je u ovom grobu mrtvac ležao glavom prema sjeveru. Posuda, kojih je u gornjem dijelu groblja bilo mnogo, bilo je kasnije mnogo manje. U grobu 12 stajala je zemljana čaša (sl. 24 br. 2), a grob br. 9 sadržavao je lonac (sl. 24 br. 1), u kom su bile spaljene kosti mrtvaca. Inače se u nijednom grobu nije našlo sigurnih tragova, po kojima bi se moglo znati, da je dotični mrtvac bio pokopan ili spaljen, osim ako bi se sudilo po nekim predmetima iz stakla i jantara, na kojima se jasno vidi, da su bili izvrženi vatri. Predmeti su bili dosta loše sačuvani, te se je na nekim mjestima samo po zelenim tragovima moglo raspoznati, da je tu ležao koji bron-sani predmet. Neki stakleni i bronsani predmeti, a osobito oni iz jantara, već su prije bili pokrhani, nego su došli u zemlju. U opće se ovi predmeti nisu našli ondje, gdje bi ih imali tražiti, t. j. kod glave, ruku i t. d., nego su u svakom grobu ležali na okupu, tako da se može zaključiti, da su posebno u grob pobacani.

Grobovi, koji su se iskopali u dubljini od kojih 40 cm (osim grobova 16, 17 i 18) nisu kao takvi ničim bili označeni, a kako su predmeti, koji su se tu našli, mogli biti i razneseni, to mora biti sigurno, da je na svakom mjestu gdje se je koji predmet našao, morao biti i grob; prema tome dole navedeni broj grobova ne mora biti točan. Doljnji grobovi, koji su se našli u dubljini od 70—140 cm, bili su jasno označeni kamenim pločama, koje su se u grob položile i kojima su pojedini grobovi pokriveni. U dubljini ispod 160 cm nije više bilo grobova.

Ne obazirući se na već istaknutu netačnost u broju može se reći, da su se na cijelom prekopanom dijelu groblja ustanovila 22 groba. Mnogo više ih nije ni bilo, jer je samo neznatan dio groblja ostao neistražen. Sadržaj je grobova bio ovaj:

G r o b 1 (40 cm). Obruč od 10 mm debele poput užeta usukane žice. Ima oblik elipse, kojoj su promjeri 17 i 15 cm. Jedan je kraj žice probušen, a drugi je stanjen i previnut tako, da je i tu načinjena školja. Kroz ove je školje valjda bila provučena uzica, kojom su oba kraja bila svezana. (Sl. 25 br. 1).

G r o b 2 (40 cm). Fibula u obliku dvotoke, pokrhana na više komada, slična br. 4 na sl. 25. Dva nakita iz bronsa, koja su se nosila valjda na sljepočnicama kraj ušiju, a sastoje iz 15 mm širokoga obruča, koji je urešen udubljenim kolobarima, a provučen je kroz jednu ploču, koja ima u sredini široku rupu, a

Sl. 25. Bronsani predmeti iz prehistorijskoga groblja u Smiljanu. $\frac{1}{2}$ nar. vel.

cio joj je promjer 68 mm (sl. 26 br. 7). Od jedne fibule preostao je samo srednji najdeblji dio, koji je na četiri mjesta urešen s dva ili tri kruga, koji imaju zajedničko središte. Inače se od bronsanih predmeta još našla bronsana igla

s jednostavnom glavicom, prekinuta na nekoliko komada. Na igli bilo je jedno stakleno zrno (sl. 28 br. 10), a tri su takva zrna valja nekada na igli bila, ali se nijesu na njoj našla, nego kraj nje. Od crne staklene mase s uložnim ornamentom od žute slične mase bilo je jedno zrno prikazano pod br. 4 na sl. 28, jedno nešto veće slično zrno, jedno prikazano na istoj slici pod br. 5 i napokon još polovica od sličnoga zrna. Dva od ovih zrna bila su na željeznoj igli, od koje su se zardali komadi sačuvali. Jantarovih zrna našlo se 8 cijelih i nekoliko komadića; šest komada slično je br. 8, na sl. 27, jedno br. 10 na istoj slici, a jedno je bilo slično, ali je mnogo manje (7 mm). Svi su predmeti, nađeni u ovom grobu, bili izvrženi vatri, koja je na njima ostavila tragove.

Grob 3 (40 cm). Plosnata ploča od jantara ovalnoga oblika, duga 45, široka 35, a debela 11 mm. Bila je na fibuli, od koje je preostao samo komadić plosnate žice. Osim toga ležalo je tu zrno od staklene mase slično br. 5 na sl. 28 i jedno manje slično br. 6 na istoj slici.

Grob 4 (60 cm). Dugoljasta jantarova ploča, koja se je još u staro doba raspala u više komada. Od fibule, na kojoj je taj jantar nekad bio, našao se samo komadić žice.

Grob 5 (40 cm). Nekoliko komada od velikog jantara, koji je već u staro doba pokrhan. Nisu se našli svi komadi, pa se jantar nije mogao ni sastaviti. Njim je bila urešena fibula, od koje se je sačuvalo samo 55 mm dug komad žice. Našli su se osim toga gornji dijelovi od dvaju igala, od kojih je jedan prikazan na sl. 26 pod br. 10 i jedan fragmenat od bronsane fibule.

Grob 6 (40 cm). Ostaci od dvotoke ili fibule takvoga oblika od spiralno savijene bronsane žice (slično sl. 25 br. 3).

Grob 7 (40 cm). Tri pokrhanе bronsane fibule, od kojih je jedna prikazana sl. 25 br. 7., jedno zrno od staklene tvari sa četiri šiljka (sl. 28 br. 1), jedna sasvim loše sačuvana polovina okrugloga zrna od iste tvari i 11 jantarovih zrna sa niza sličnih br. 9 na sl. 27, ali manjih (promjer 5--14 mm). Na svim predmetima, osim na jantarovim zrnima, vide se tragovi vatre.

Grob 8 (40 cm). Jedna fibula polukružnoga oblika, urešena geometrijskim ornamentom (sl. 26 a br. 9); bronsani gumb prikazan na sl. 26 br. 3, četiri jantarova zrna (sl. 27 br. 8) i 14 sličnih manjih zrna.

Grob 9 (1 m). Točno ispod prijašnjega groba u dubljini od 1 m iskopao se lonac prikazan na sl. 24 br. 1 visok 175 cm. U njem su bile spaljene kosti mrtvaca. Lonac nije bio pokriven; predmeta se nije našlo nikakvih.

Grob 10 (95 cm). Jedan jantarov gumb prikazan na sl. 27 br. 3 i 16 jantarovih zrna sa niza sličnih br. 8 na slici 27 sa promjerom od 12 mm.

Grob 11 (120 cm). Na tom je mjestu ležalo oko 10 komada bronsanih karika, od kojih je jedna prikazana na sl. 25 br. 5. Imaju oblik elipse, kojima su promjeri 74 i 60 mm. Žica, od koje su ove karike načinjene, debela je do 5 mm, a prerez joj je ili okrugao ili nepravilna četvorina. Krajevi su žice previnuti, te tvore škulje, kroz koje je bila provučena ili uzica ili remen, koji je spajao sve ove karike, koje su se jedna do druge nalazile ili na ruci ili na nozi mrtvaca. Neke su se od ovih karika našle cijele, od nekih su se našli svi komadi, a neke se više nisu dale sastaviti.

Grob 12 (140 cm). Tu se je našla zemljana čaša prikazana na sl. 24 pod br. 2. U njoj je bio komad okrugloga (obrušenoga) crijepa od posude sa promjerom od 27 mm, koji je bio probušen. Valjda je to bio potstavak za posudu, a možda se taj crijep nosio i kao ures. Osim toga bilo je u posudi jedno zrno iz staklene mase sa četiri šiljka slično br. 1 na sl. 28, ali nešto manje i dva manja okrugla zrna od iste tvari. Ova su zrna valjda bila nataknutna na fibuli, od koje se je sačuvao komadić žice.

Grob 13 (70 cm). 7 obruča od 6 m debele bronsane žice, usukanih poput užeta (sl. 25 br. 2); najvećemu je promjer 155, a najmanjemu 120 mm. Krajevi su stanjeni i previnuti, te su valjda bili svezani. Dva dosta dobro sačuvana nakita (sl. 26 br. 7), koja su se valjda kraj ušiju nosila. Oko dvadeset bronsanih karika (sl. 25 br. 5), koje su bile pometane na dvije hrpe. Dvije fibule polukružnoga oblika, koje su imale željezne igle, od kojih se je nešto sačuvalo. Jedno zrno od staklene mase (sl. 28 br. 5), jedno manje od iste tvari (sl. 28 br. 6) te četiri jantarova zrna slična br. 9 na sl. 27.

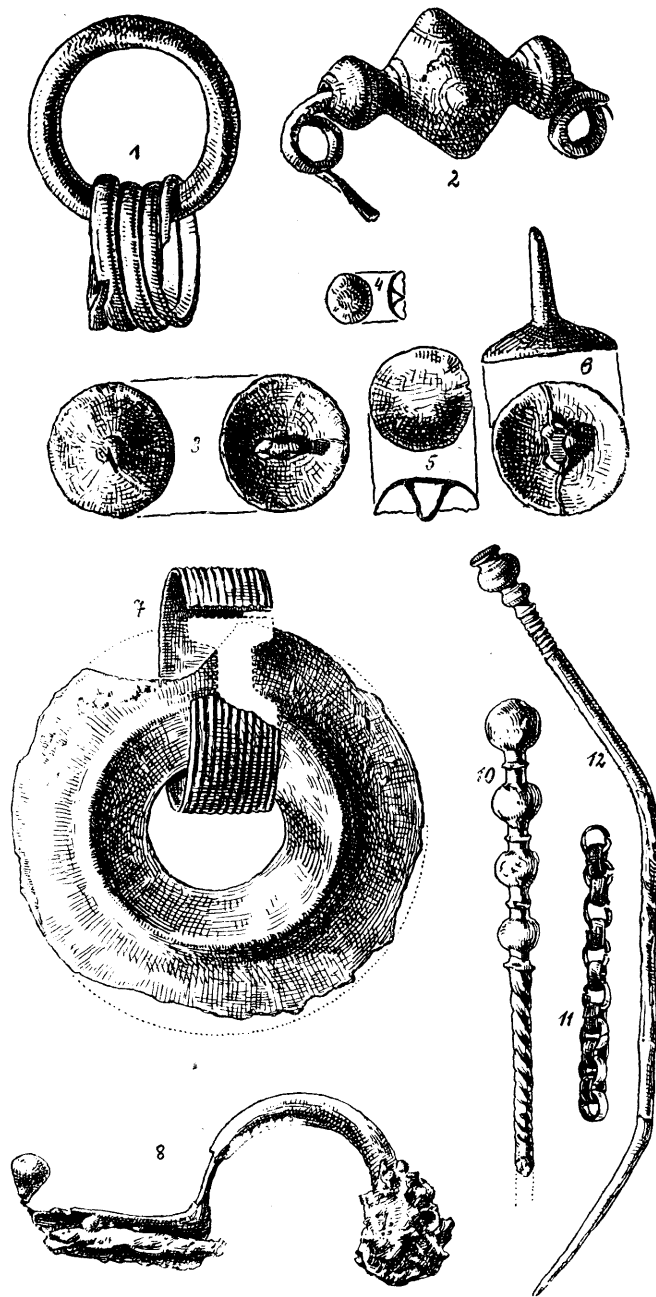
Grob 14 (40 cm). U tom su grobu ležale rbine od zemljane zdjele, koja je prikazana pod br. 3 na sl. 24. Široka je gore 40 cm, a visoka 18 cm. Daljnjih predmeta na tom mjestu nije bilo, a nije se ni vidilo tragova, da je ikada još nešto ovdje bilo.

Grob 15 (90 cm). Bronsana narukvica u obliku špirale, pokrhana na više komada, koja je imala po svoj prilici 9 savijutaka. Plosnata bronsana žica, od koje je načinjena, široka je 6—7 mm. Jedan ulomak naslikan je na sl. 25 br. 6. Osim toga se je tu našlo jantarovo zrno slično br. 8 na sl. 27 i komad jantara, koji je nekada bio na fibuli, ali je još u staro doba pokrhan.

Grob 16 (70 cm). Dvije fibule u obliku dvotoke od savijene bronsane žice (sl. 25 br. 3). Dva nakita slična sl. 26 br. 7. Gornji dijelovi dvaju igala sa jednostavnim glavicama, ispod kojih je bilo urezano nekoliko kolobara. Od jedne bronsane fibule preostao je komad plosnate žice dug 34 m. Osim toga su se tu našla dva zrna od staklene mase (sl. 28 br. 5), dva manja (br. 6) i jedno veće izgoreno, te 15 zrna od jantara sa niza sličnih sl. 27 br. 8 razne veličine. U ovom su grobu svi predmeti bili veoma loše sačuvani.

Grob 17. Ovaj je grob bio dosta bogat, a predmeti su bili razmjerno dobro sačuvani. Od fibula našla se jedna u obliku dvotoke (sl. 25 br. 3), a od dvije fibule našlo se nekoliko komadića žica. Iskopalo se pet velikih komada jantara, koji su sigurno bili na fibulama, ali su fibule već u staro doba skrhanе. Najveći od njih ima oblik kosoga četverokuta, te je dug 86, širok 78, a debeo 35 mm. Kraj tih je jantarova ležao jedan kožnati pojas širok po prilici 10 cm, od kojega je jedan dio bio prilično dobro sačuvan. Nekoliko komada od pojasa se je moglo sakupiti. Čini se, da je ovaj pojas bio urešen raznim privjescima. Od tih je najzanimivije jedno dvadeset privjesaka (od nekih samo fragmenti) u obliku čovječje figure (sl. 25 br. 9 i 10). Od bronsa bilo je još 76 komada dugmeta sa šiljatim nastavkom u sredini (sl. 26 br. 6) i 106 dugmeta sl. 26 br. 3. Od jantara bilo je 10 privjesaka sličnih br. 28 na sl. 27 i 14 sličnih manjih (ista sl. br. 6), 23 zrna sa niza sl. 27 br. 7 i 9 i 66 sličnih manjih sa promjerom od 3—6 mm, 82 dugmeta sa dvije rupice na stražnjoj strani (sl. 27 br. 3) razne

veličine (promjer 10–28 mm), tri dugmeta sa četiri rupice (sl. 27 br. 5), jedno sa dvije rupice na strani (br. 4), jednositno probušeno kao privjesak sa rupicama na strani (br. 14) te dvije okrugle ornamentovane jantarove pločice (br. 13 i 15). Jedna okrugla pločica od jantara, ornamentovana sa pet koncentričnih kolobara

Sl. 26. Bronsani predmeti iz prehistorijskoga groblja kod Smiljana. 1–6 nar. vel., 7 12 $\frac{4}{5}$ nar. vel.

(br. 20) morala je biti na fibuli, jer se u njoj nalazi komadić plosnate bronsane žice. Nešto neobičnijega je nekoliko dugoljastih jantarovih ploča (br. 11), koje su široke 17, a debele 6 mm; duljina im se ne zna, jer ni jedna nije cijela. Po rupicama, što se na njima nalaze, vidi se, da su morale biti na nešto prišivene. Od stakla bila su tri žuta zrna (sl. 28 br. 11), a od staklene mase jedno veće zrno (br. 4), jedno nešto manje (br. 5) tri mala (br. 7), 40 sličnih (br. 6), više sitnih (br. 9), a jedno od ovih (br. 8) ima ornament (kolobari i cikcak). Jedno veće zrno iz staklene mase bilo je izvrženo vatri, te se je ra palo na više komada, a površina je izjedena, te se ne može raspoznati, kakav je oblik imalo.

Grob 18 (50 cm). Ovaj je grob prijašnjemu bio dosta sličan. Od fibula su se i ovdje sačuvali komadi bronsane žice i četiri oveće jantarove ploče, koje su na fibulama bile. Dva od ovih jantara (sl. 27 br. 1 i 2) ornamentovana su sa koncentričnim krugovima. Jedan se jantar još u staro vrijeme raspuknuo, te nisu svi komadi dospjeli u grob. Dva manja jantarova zrna našla su se još na fragmentu od fibule

(sl. 25 br. 8), a dva slična zrna su možda nekada na istoj fibuli bila. Osim toga našlo se tu 70 bronsanih dugmeta sl. 26 br. 4 i 5, više zrna od jantara sa niza sličnih br. 7—9 na sl. 27, deset privjesaka od jantara sa ornamentom (koncentrični krugovi; br. 18), jedan bez ornamenta (br. 19) i trideset dugmeta od jantara sa dvije rupice na stražnjoj strani (br. 3) razne veličine (promjer 11—32 mm).

Jedno od ovih dugmeta je nešto više ispupčeno, te je ornamentovano sa dva kruga i točkom usred svakoga kruga (br. 17).

Grob 19 (60 cm). U tom je grobu ležala karičica od jantara (sl. 27 br. 12) kojoj je promjer 22 mm i bronsana fibula sl. 26 br. 2 urešena sa ugriženim kolobarima.

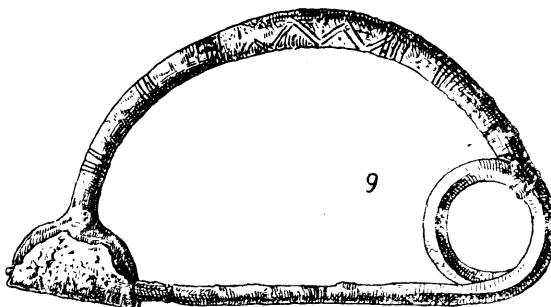
Grob 20 (70 cm). Tu se je našao komad plosnate bronsane žice od fibule sa spiralama. Ostali inventar sastojao je od jednoga zrna od zelenoga stakla (sl. 28 br. 10), šest iz modroga stakla (br. 11), jednoga velikoga zrna iz staklene mase (br. 3), jednoga iste veličine ali oblika br. 4 i 9 zrna od istoga materijala sličnih br. 6 i 7. Površina je ovih predmeta mnogo stradala od vatre.

Grob 21 (70 cm). Na tom je mjestu ležala jedna pokrhana fibula u obliku dvotoke (sl. 25 br. 3), jedan bronsani nakit, koji sastoji iz jedne karike, kroz koju je provučena bronsana žica uvijena poput špirale (sl. 26 br. 1) i gornja polovina jedne koštane igle.

Grob 22 (40 cm). Jedna dvotoka od savijene bronsane žice (sl. 25 br. 4), komad bronsane fibule, urešene sa tri nastavka u obliku dugmeta (sl. 25 br. 7), više lančića, od kojih je jedan prikazan na sl. 26 br. 11 i okrugla jantarna pločica urešena koncentričnim lukovima (sl. 27 br. 16).

Kako se iz opisa ovih grobova može razabrati, imamo tu gotovo same grobove sa paljevinama. Samo u jednom grobu (br. 9) našla se urna, te je to ujedno i jedini u grobu, za koji se može reći, da su spaljene kosti pokupljene i sahranjene u žari. Inače se čini, da su se samo sakupile kosti i predmeti, koji nisu od vatre stradali, te jednostavno pobacali u iskopanu jamu. Samo tako se može tumačiti, da je kosti sasvim nestalo, (jer su se u zemlji rastvorile) i da nisu cijeli predmeti došli u zemlju, nego od mnogih samo fragmenti. To se osobito vidi kod predmeta iz jantara, kod kojih se jasno vidi, da su već u staro vrijeme raspuknuli i ovakovi (sa preostalim žicom od fibule) u zemlju došli. Vidi se to jasno i na zrnima iz crne staklene mase, koja su često bila izvržena vatri. Oni mnogi preostanci od posuda, što su se našli u gornjem sloju, možda ne potječu od spaljivanja mrtvaca, nego su tek kasnije mogle onamo doći možda uslijed kakvoga obreda.

Da se je tijelo pokojnikovo nespaljeno sahranilo, možemo u ovom slučaju reći samo o dva groba, a i tu je u jednom grobu bila samo glava i nakit, što ga je pokojnik na vratu nosio; da li je tu bilo sahranjeno cijelo tijelo, ne može se reći.

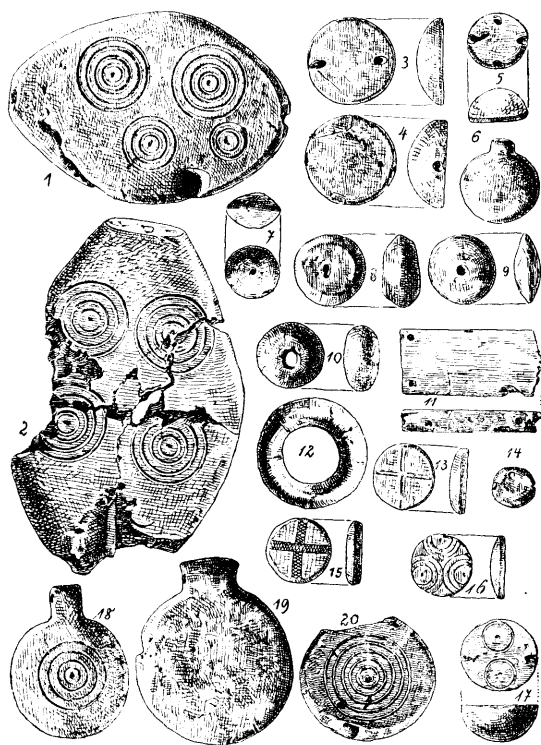

Sl. 26 a. Bronsana fibula iz Smiljana. $\frac{1}{2}$ nar. vel.

Što se tiče dubljine grobova, to se ne može naći razlog, zašto su neki plitki, a neki duboki. Samo će se to moći reći, da su grobovi sa kosturima morali biti dublji od onih sa paljevinom. Jedan grob nad drugim našao se samo u jednom slučaju, a inače su bili katkada jedan blizu drugoga, dakle više njih

na okupu, a onda se opet na prostoru od više kvadratnih metara nije našao ni jedan. Biti će, da su na nekim stalnim mjestima mrtvace spaljivali i pepeo njihov odmah kraj garišta pokopali.

Prehistorijsko groblje u Smiljanu nije jedino ove vrsti, a uz to ni iz daleka najvažnije. Otkako je Ljubić g. 1881¹ upozorio na prehistorijska groblja u Prozoru kod Otočca, koja su u strukovnom svijetu dobro poznata, malo je prošlo godina, a da se ne bi u ličko-krbavskoj županiji našlo po koje novo groblje iste vrsti. Nekoliko ih se samo konstatovalo, a nekoliko ih je i istraženo, te među ovima ima i takvih, koja važnošću ne zaostaju za prozorskim. Žalibože prozorski nalazi još uvijek nisu mogli biti bolje publikovani, nego što su u Ljubićevom »Popisu«, a kako nam stoje na raspolaganje samo veoma čedna sredstva, čini se, da će ovi nalazi, kao što i noviji iz Kompolja i Vlašškoga polja ostati još

Sl. 27. Predmeti iz jantara iz prehistorijskoga groblja kod Smiljana. $\frac{1}{2}$ nar. vel.

neko vrijeme neobjelodanjeni. Ova groblja, koja se pripisuju Japodima, a spadaju u prvo i drugo željezno (hallstattsko i la Tênsko), a dijelom i u rimsko doba, već su davno pobudila veoma velik interes u znanstvenom svijetu. U glavnom je ova kultura, koja se zrcali u nalazima u ovim grobljima, ista, koja se danas nazivlje hallstattskom i koja se je našla u groblju u Hallstattu (Gornja Austrija), ali se u našim krajevima, najviše u ličko-krbavskoj županiji i u susjednim dijelovima Bosne može konstatovati veoma velik utjecaj italske kulture istoga vremena a i starije. Kako su se ova naselja razvijala kroz više stoljeća, to su se i oblici kod navedenih predmeta mijenjali, te se u mnogim predmetima može upoznati i t. zv. kultura la Tênska. Jasno je, da su se na tim grobljima u isto vrijeme mrtvaci i spaljivali i pokopali, te se po tom ne može zaključivati,

¹ Izvještaji o iskapanju u Prozoru nalaze se u raznim sveskama starije serije »Viestnika hrv. arheol. društva«. Predmete iz toga groblja

publikovao je Ljubić u »Popisu arheol. odjela nar. zemalj. muzeja« I. str. 105 i d., tabla XV—XXXII.

koji su grobovi stariji. I dubljina pojedinih grobova nije odlučna, jer se ne može reći, da su dublji grobovi stariji od plićih. Predmeti, koji se u pojedinim grobovima nalaze, mogu se doduše donekle složiti za datiranje, ali i tu treba držati na umu, da su starije forme mogle dugo vremena živjeti. Ipak se kod pojedinih ovih groblja može konstatovati neka sličnost ili neka razlika, te će se prema tomu jednom moći pokušati sa kronologijom ovih naselbina, koja će se možda donekle dati ustanoviti. Smiljansko groblje ima veoma veliku sličnost sa grobljem, što se je otkopalo u Vranića Gromili u Širokoj kuli (kotar Gospić). U publikaciji predmeta iz toga groblja¹ navedeni su slični nalazi iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja. Sličan popis ima i u publikaciji nekropole u Jezerinama kod Bišća². Biti će za to dosta, da se to na ovom mjestu samo konstatuje.

Oružja se u ovom groblju, kao ni u drugima nije našlo; mrtvac je ponio u grob samo svoje odijelo i nakit u koliko ga nije vatra oštetila. Kao obično pazilo se i ovdje osobito na bronsane predmete i to naročito na fibule, jer su one do sada kod datiranja raznih starovjekih kultura pružale vrlo čvrst oslon. Fibula br. 7 na sl. 25 našla se je u našim krajevima veoma često, u novije doba u nekim novo istraženim grobljima dapače u veoma velikim lijepim ekzemplarima. Ona se je u groblju u Idriji kod Bače našla u jednom grobu, koji se ima metnuti u srednje ili kasno hallstattsku epohu¹, u Sv. Luciji našla se je u više primjeraka u grobovima iz hallstatske perijode², a u Italiji ju među u t. zv. etrursku perijodu.

Polukružna fibula na sl. 26 a br. 9 daleko je raširena. Našla se je na mnogo mjesta u Grčkoj, na Cipru, Kreti, na Hisarliku (stara Troja), na mnogo mjesta u Italiji i Siciliji. Orsi³ drži, da ova fibula počima već u mikensko vrijeme i da u Grčkoj traje do t. zv. Dipyron-stila, te da je kopnom došla na sjever, a po moru u Italiju. Kod nas i u susjednim zemljama našla se je ona veoma često, a čini se, da je kod nas bila u porabi u bronsano i hallstattsko doba. Fibula ovoga oblika ima i od željeza.

Fibula br. 8 na istoj slici je certoski oblik. Našla se je u Italiji u većem broju u groblju na bolonjskoj Certosi i u drugim grobljima, koja spadaju u vrijeme, u koje se može datirati naša hallstattska perijoda.

Br. 2 na istoj slici u glavnom je oblik, koji se u ličko-krbavskoj županij našao u mnogo ekzemplara, a približuje se izradbom oblicima, koji su nam poznati iz Villanove u Italiji. Ovakov je oblik imala i fibula br. 8 na sl. 25, na kojoj se je u sredini našlo uglato jantarovo zrno, a do njega lijevo okruglo manje zrno iz istoga materijala. Nema dvojbe, da je na desno od srednjega jantara bilo isto onakovo manje okruglo zrno, kao što i lijevo. Običnija su na fibulama ove vrsti slična zrna iz staklene mase. Fibula br. 2 na sl. 26 pokazuje nam, nastojanje, da se ova zrna načine iz trajnijega materijala. Tu je srednje uglato zrno zajedno sa oba manja okrugla zrna ljeveno u jednom komadu iz

¹ Brunšmid u Vjesniku n. s. V str. 63 i d.

² Radimsky u bos. Glasniku 1893 str. 37 i d.

³ Szombathy, Mitth. d. praeh. Comm. d. Wiener Akad. I 5 str. 294 i 359.

² Marchesetti Bull. d. soc. Adr. di scienze natur.

XV (1893) tabla XVI.

³ Bull. d. paletnol. ital. XXXI (1905) str. 115.

bronsa. Veliki komadi jantara, u kojima su se još našli komadići žica od fibula, mora da su bili na sličnim fibulama, ili na onakvima, koje su prikazane u ovom časopisu sv. V str. 64 br. 3 i 4. Obje ove vrsti međusobno su veoma srodne i načinjene iz veoma tankoga materijala, te su se za to veoma lako pokidale.

Fibule u obliku dvotoke od spiralno uvijene žice našle su se u grobljima ove vrsti u ličko-krbavskoj županiji veoma često. To je grčki oblik, koji se je raširio po sjevernom dijelu balkanskoga poluotoka i u južnom dijelu Italije. O njezinom raširenju po našim krajevima govori Brunšmid u spomenutoj svesci ovoga časopisa na str. 65. Od toga vremena našla se je ona opet na više mjesta.

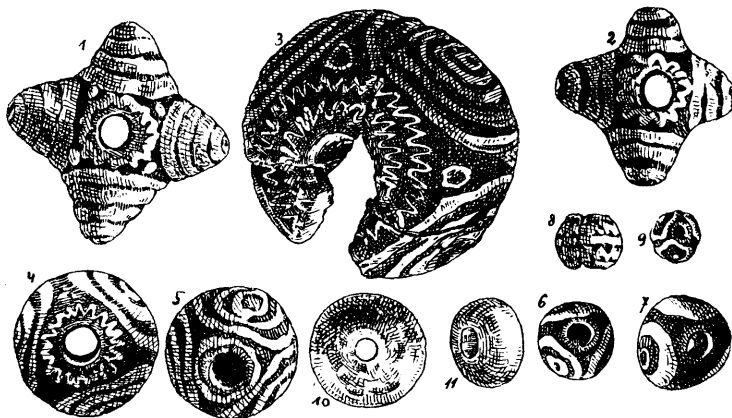
Od ulomaka od fibula, koji nisu na priloženim slikama prikazani, moraju se spomenuti dva. Jedan potječe od fibule, koja je valjda imala certoski oblik sa nešto debljim lukom, koji je urešen koncentričnim krugovima, a drugi od fibule, kojoj se je luk proširio u ploču. I jedan i drugi oblik našao se je već u našim krajevima u istovremenim grobištima na više mjesta.

Od ostalih bronsanih nakita moraju se prije svega spomenuti privjesci u obliku čovječje figure sl. 25 br. 9 i 10. Ovakvi privjesci od bronsanoga lima našli su se u Italiji i Srednjoj Europi na više mjesta¹. U Prozoru ih se našao veći broj u raznim

oblicima². Narukvica se našlo dvije vrsti (sl. 25 br. 5 i 6). Jedan put su to karike, kojih se je po više nosilo na svakoj ruci, a valjda su bile jedna za drugu privezane. Druga vrst narukvica sastoji se iz spiralno svinute plosnate žice. Lijepih primjeraka od ove druge vrsti našlo se u nekropoli u Jezeranima kod Bišća. Jedna od ovih narukvica ima 19 savijutaka³. I u prozorskoj zbirci ima ih nekoliko komada.

Nakit br. 7 na sl. 26, koji se je valjda nosio kraj ušiju, našao se je u Prozoru u mnogo primjeraka. Nešto ih se našlo u Vrepcu, a u novije doba ih se našlo i na nekim drugim mjestima. Jedan cijeli komad i jedan ulomak našli su se u Širokoj Kuli kod Gospića¹. Nakit br. 1 na istoj slici nije valjda ništa drugo, nego privjesak sa fibule, mnogo nas sjeća na jedan privjesak na fibuli iz Jezerina².

Zanimive su velike bronsane karike, koje su usukane kao uže (sl. 25 br. 1 i 2). Iz Prozora je poznato ovakovih karika nekoliko komada. Ljubić³ ih

Sl. 28. Predmeti iz stakla i staklene mase iz prehistorijskoga groblja kod Smiljana. $\frac{4}{5}$ nar. vel.

¹ Hoernes, Urgesch. d. bild. Kunst in Europa Taf. X.

² Ljubić, Popis arheol. odjela nar. muz. I i tab. XXII.

³ Radimsky u bos. Glasniku 1904 tab. XVIII 7. Brunšmid nav. mj. str. 68 br. 10.

² Radimsky nav. mj. str. 298 tabla XV 1.

³ Popis I i str. III i tabla XVII br. 39 i 41

je opisao kao »ogrljaje« i misli, da su se nosile na vratu. To će se moći reći samo za široko otvorene komade, koji su se valjda pod vratom nosili. Ja sam onih 7 komada od tanje žice (br. 2) našao na mrtvačkoj glavi. Biti će, da su se te karike prišivale na kape, koje su za to morale biti od čvršćega materijala. Deblja karika nije se našla kraj kostura, ali se i ona već radi svoga eliptičkoga oblika nije mogla nositi na vratu, nego valjda direktno na kosi. Ovakovih se debljih karika našlo u novije doba u sličnim grobljima u okolici Otočca, te su se i tu našle na glavi.

Bronsanih se igala u ovom groblju našlo dvije vrsti (sl. 26 br. 10 i 12), a obje su vrsti iz naših i okolnih nekropola iz istoga vremena poznate u mnogo primjeraka. Bronsanih dugmeta raznog oblika i veličine (sl. 26 br. 3—6) našlo se je i u drugim sličnim grobljima u dosta velikom broju. Svi u Smiljanu nađeni oblici poznati su i iz Prozora a i sa drugih mjesta.

Staklenih je zrna bilo veoma malo; a nekoliko ih je bilo iz zelenoga stakla, nekoliko iz plavoga, tri sitna zrna bila su žuta. Zrna iz staklene mase imala su u glavnom dvojak oblik; jedna su imala četiri šiljka, a druga su bila okrugla i nešto sploštena. Sva su načinjena iz tmaste mase, a ornamenti su se načinili tako, da se je u prije izdubljene pukotine ulila žuta masa. Ornamenti su i tu kao i svagdje na drugim predmetima, gdje ih ima, veoma jednolični: cikcaklinija i koncentrični krugovi, kojima je središte označeno točkom.

Privjesaka i zrna od jantara našlo se je kao obično u tim grobljima veoma mnogo. Neki komadi sa fibula su veoma veliki, a neki su samo od njih urešeni već spomenutom vrsti ornamenta.

U glavnom se može reći, da smiljansko groblje nije pružilo novoga materijala za proučavanje naroda, kome su nađeni predmeti nekada pripadali; ono je tek jedno od neznatijih groblja, što su se u ličko-krbavskoj županiji do sada konstatovala. Jedna nedavno izašla radnja o hallstattskoj perijodi¹ stavlja ova groblja, od kojih su do sada glavni poznati reprezentanti Prozor i Jezerine, u vrijeme od 400—100 prije Isusa. Ako bi ovo mnijenje bilo ispravno i ako bi se smiljansko groblje moralo datirati u to vrijeme, onda bi se prije moglo reći da je ranije nego kasnije. U ostalom se o prehistorijskoj naselbini u Smiljanu, na koju se odnosi ovo groblje, još ne može reći zadnja riječ. Seljaci su mi pripovijedali, da su i na susjednom zemljištu izoravali sličnih predmeta, a na jednom komadu zemljišta, koje se ne obrađuje, vidio sam sličan humak, koji bi mogao biti ovakovo groblje. Možda će se kasnije na tom mjestu moći rad nastaviti.

Dr. V Hoffiller.

¹ Hoernes Archiv f. Anthropologie N. F. III. str. 281.